

Lela Angela Mršek Bajda

Adaptacija skulptur in muralov v Kočevju

O akcijah Občine Kočevje, Festivala lesa, Rotary kluba Kočevje, Zavoda za gozdove OE Kočevje in Parka Jezero

*Adaptation of Sculptures and Murals in Kočevje:
About the actions of the Municipality of Kočevje, the Festival of Wood, the Rotary Club Kočevje, the Forestry Institute RU Kočevje and the Lake Park*

Umetnost in njena adaptacija

Čemu služijo adaptacije umetnosti? Kot ugotavlja Ante Jerić, je enega od možnih odgovorov na to vprašanje mogoče iskati z evolucionistično perspektivo na umetnost, pri čemer je v ospredju darvinistična teorija o preživetju tistega, kar se uspe najbolje prilagoditi. Z ozirom na to je sprevideti, da je v umetniško prakso vgrajen impulz, naj se prilagaja okolju, da bi se ohranjala. Jerić k temu pristavlja vprašanje, ali se ni umetnost tudi razvila kot stranski produkt naporov, da bi se ljudje (spo)razumevali med seboj. Kot literarni komparativist in filozof je svoje razpravljanje o tej temi osredotočil v preučevanje vloge fikcije in imaginacije v družbi, ko sta primarno izraženi z besedo, kar pa deluje prepričljivo tudi za druge umetnosti (npr. vizualne) v vejah teorije, ki se nagibajo k tradiciji, v kateri je beseda kot univerzalno orodje označevanja nerazdružljiva z vsako umetniško prakso.

Po Jeriću je imaginacija lahko projekcija samega sebe v situacijo, ki je druga (čna) od realne oz. aktualne. V Kočevski kot deželi je mogoče opazovati aktualne napore, da bi se skupnost obdržala in utrdila, saj so zanjo že več stoletij značilni mogočni tokovi migracij, v katerih prevladuje izseljevanje, kar je trend tudi v zadnjih dveh desetletjih. In prav v zadnjih desetih letih v mestu Kočevje več institucij pospešeno postavlja večja števila umetniških ali k umetnosti težečih del na prosto. Najbolj pogosto jih naročijo posebej za ta namen. Umetnost je v teh razmerah eden od instrumentov, ki bi utegnili povezovati skupnost. Elementi naročenih umetniških del naj bi se nanašali na fikcijo, ki kolektivno angažira um ljudi, ki se soočajo s temi stvaritvami. Kot da bi z mentalnim organiziranjem skupnosti v njej poskušali ustvariti red stalnosti, ki naj izpodrine nered fluktuacij.

Občina Kočevje

Občina Kočevje od 2011 financira in delno izvaja lokalno-kohezivne programe pod skupnim nazivom *Kulturna/*

tematska leta. Posvečena so bila: Milanu Butini, Veroniki Deseniški in Frideriku II. Celjskemu, Leopoldu Hufnaglu, Stanislavu Jarmu, Petru Kozlerju, Hansu Ramorju (osebno-stim, izstopajočim v zgodovini Kočevske); petstopdesetim letom mestnih pravic za Kočevje, petstotim letom od kočevskega kmečkega punta, stopdesetim letom srednjega šolstva na Kočevskem (obletnicam); krošnjarskemu patentu, vodarni in elektrarni, čebelarstvu (prebojem v gospodarjenju na Kočevskem); športu; večkulturnosti Kočevske; vizijam za Kočevsko prihodnosti. Program poteka s skrbništvom občinske administratorke Nine Sambolec, višje svetovalke za kulturo, šport in dejavnost mladih.

2022 so tematska leta skupaj s potencialnimi pomeni, povezanimi z Elo Peroci in poljubnimi deli zgodovine Kočevske, postala vsebinska osnova za natečaje za poslikave na zunanjsčini stavb v mestu, s katerimi vabijo »k preoblikovanju javnega prostora z interpretacijo tem lokalne identitete, zgodovine in kulture«. Želijo, da »umetniki ustvarijo nova avtorska dela z upoštevanjem lastnosti kraja prek interpretacije in poustvarjanja lokalne identitete in tako z umetnostjo sporočajo, opozarjajo, nasmejejo, pritegnejo pozornost ali vabijo k razmisleku«. Tako beremo v besedilu natečaja.

V natečaju je določeno, da so prijavitelji lahko vsi državljani ali pravni subjekti v EU, medtem ko je razpis objavljen v slovenščini in v medijih z domicilom v Sloveniji. Največ štiri dela vsako leto izbere komisija, v kateri so lokalni kulturni in medijski delavci. Doslej je v okviru rednih letnih natečajev nastalo 16 poslikav, ki so jih ustvarili: Urša Barič, Nana Colnar, Daniel Homšak, Duša Jesih, Tomaž Milač, Klara Perušek, Živa Rac, Bine Skrt, Marko Šajn, Fedja Šičarov, Bor Šparemblek in Almir Tahirovič; nekateri po dve. Večinoma so podobe v muralih figuralične, izjemoma abstraktne ali ornamentalne, nekatere koketirajo s stripovskim izrazom, nekatere se preizkušajo v alegoričnosti. Praviloma so poslikave izvedene v celoti s prekrivnimi barvami, v prostoročni risbi in razen za eno je zanje značilna bogata barvna shema.

Duša Jesih, *Medena pita / Honey Pie*, pogled na postavitev / installation view, foto iz arhiva Občine Kočevje / photo from archive of Municipality Kočevje

Marko Šajn, *Le vkup, uboga gmajna / Come Together, You Poor Villeins*, pogled na postavitev / installation view, foto iz arhiva Občine Kočevje / photo from archive of Municipality Kočevje

Priložnost za produkcijo natečajev Občine Kočevje za stenske poslikave je ponudil mednarodni projekt *UrbAct – iPlace* za spodbujanje trajnostno naravnega lokalnega gospodarstva. Predstavniki iz javne uprave in javnih služb ter podjetniškega inkubatorja v Kočevju so skupaj s partnerji iz štirih drugih držav v njem pretresali vpliv panoge gozdarstva in lesarstva na prostor, identiteto in podobo

kraja ter funkcije javnega prostora, kar je sofinancirala EU. Ob robu tega je natečaj nastal na podlagi izkušenj partnerskih mest, ki s tovrstnimi ustvarjalnimi intervencijami nadgrajujejo urbani prostor ali izboljšujejo degradirana območja. Od 2024 natečaje financirajo iz rednih proračunskih sredstev Občine Kočevje.

Izvedba je odvisna tudi od volje občanov, da za potrebe

Marko Glavač, *Muzin spev / The Muse's Song*, foto iz arhiva Rotary kluba Kočevje / photo from archive of Rotary Club Kočevje.

natečaja brezplačno odstopijo prostor na fasadah objektov v svoji lasti, ter od smernic Zavoda za varstvo kulturne dediščine RS, če je pri določenem objektu to potrebno. Izbrani ustvarjalec poslikav prejme od 800 do 1.100 EUR honorarja (odvisno od velikosti površine, ki naj bi bila poslikana). Občina mu povrne še materialne stroške do višine 500 EUR in ga podpre z ureditvijo delovišča. Izbirna komisija sicer deluje po načelih prostovoljstva. Skrbnica projekta je Tanja Repar, višja svetovalka za urejanje prostora v vrstah administracije Občine Kočevje, ki je bila njegova pobudnica.

Še v enem natečaju, za poslikavo elektro omaric na ulicah mesta, ki ga je Občina Kočevje objavila 2023, je bilo predvideno, da bodo teme poslikav vezane na tematska leta. Vsak pričakovani predlog naj bi zajel šest omaric v celoto z »vidno slogovno, grafično in/ali vsebinsko povezavo med njimi«, in sicer »na humoren način«. Poslikavi je bilo mogoče dodati tridimenzionalne objekte, ki pa ne bi smeli ovirati funkcije omaric. Izbrani ustvarjalec bi prejel 1.200 EUR honorarja in do 500 EUR povračila materialnih stroškov. Izbran naj bi bil največ eden izmed prijaviteljev. Komisija se ni odločila za nobenega izmed dospelih predlogov.

Festival lesa

2013 je Gimnazija in srednja šola Kočevje, ki mdr. izobražuje v smereh mizar in obdelovalec lesa, posredovala Občini Kočevje pobudo za ustanovitev festivala, ki naj bi prevetрил razmišljanja o gozdu kot »bogastvu Kočevske«, ki pa dejansko ne prispeva kaj dosti k lokalnemu gospodarstvu, ker je tamkajšnji gozd večinoma v državni lasti in upravljanju. »Želeli smo ozaveščati in spreminjati naš odnos do gozda in lesa kot nekaj, na kar smo lahko ponosni,« je zapisano na

spletni strani Festivala lesa, zdaj obstoječega kot zadruga-socialno podjetje, katerega podpornika sta Občina Kočevje in agencija SPIRIT Slovenija. Redni letni projekt zadruge je istoimenski mednarodni festival dogodkov, ki spodbujajo aktiven odnos do lesa.

V okviru festivalnega dogajanja sta 2017 akad. kipar Marko Glavač in arhitektka Zvonka Korošac prostovoljno zasnovala in produkcijsko izvedla postavitve treh skulptur (skupni naslov *Odsev*) na levi breg Rinže v središču mesta: *Totem* Ane Burger, *Pragozd-podoba spomina* Mateje Lunder in *Odsev gozda* Maruše Šulentič. Vse tri so abstraktne, deloma interaktivne, pretežno iz lesa na/v kovinski osnovi, dvigajo pa se od 2,6 do 4,5 m visoko. Postavitev *Odseva* je bila samostojni javni dogodek, ki je privabil pribl. 150 ljudi (Kočevje ima nekaj več kot 8.000 prebivalcev). Naslednje leto sta kot del festivalnega dogajanja Glavač in Korošacova poskrbela za postavitev skulpture Denisa Kraškovića *Spomin na mladost v Predgradu* na desni breg Rinže, v vizuri od *Odseva*. Videti je kot predimenzionirane (visoke so 6 m) otroške sanke, poleg katerih se človek počuti manjšega, kot bi se sicer. Občina Kočevje kot lastnica zemljišča, na katerem so skulpture, in urejevalka mestnega prostora je Festival lesa že opozorila, da jih je potrebno restavrirati. Npr. skulptura Šulentičeve je trenutno močno okrnjena, iz nje so izginili vsi leseni deli. Po *Atlasu kvalitete življenja v Sloveniji* (2021 so raziskavo tega za EU izvedli pri ZRC SAZU) je vandalizem v kočevski skupnosti eden od najbolj izstopajočih pojavov v primerjavi z drugimi kraji po Sloveniji.

Postavitve skulptur v programu *Festivala lesa* so rezultat didaktičnega pristopa k razvoju ustvarjalnosti v lokalnem okolju, ki ga goji Glavač, ki je na ljubljanski ALUO pridobil

naziv docenta za video in nove medije, pri Kulturnem centru Kočevje pa vodi likovno šolo Mansarta, ter je v tem primeru nastopil kot mentor avtorjem vse od izvirne ideje do produkcije stvaritve. Krašković je *Spomin* ustvaril kot gost v izveninstitucionalnem poskusu projekta ustvarjalne rezidence za umetnike v hostlu Bearlog. Pridobivanje uradnih dovoljenj za postavitev skulpture se utegne izkazati kot torišče stališč do glavne besede pri obstoju in vlogi umetnosti v javni sferi. V produkciji skulptur *Festivala lesa* se je z nalogo pridobivanja dovoljenj spoprijela Korošacova, ki je v tem projektu sicer inženirsko svetovala in sodelovala pri izbiri ter ureditvi lokacije.

Rotary klub Kočevje

2024 je skromno obeležje v parku Kajuhovega naselja, ob cestnem križišču, ki je oznanjalo prisotnost rotarijske dejavnosti v Kočevju, nadomestila Glavačeva skulptura *Muzin spev*. Projekt je upravljal rotarijec Uroš Novak; dovoljenja je pridobivala Korošacova. Rotary klub Kočevje se je za angažma z Glavačem odločil zaradi dotrajanosti prvotnega obeležja in namena, da bi odkritje, načrtovano za 2021, zaznamovalo deseto obletnico delovanja v prid skupnosti (že pred to obletnico je Klub imel še 12 let lastne institucionalne zgodovine). Slovesnost ob odkritju je bila zaznamovana s primopredajo ob sosledju opravljanja vodstvene funkcije lokalnega Kluba. Umetnikov osnutek je odkupljen. Skulptura stoji na občinskem zemljišču in je priključena na občinsko električno napeljavo.

Muzin spev medvrstno kombinira izrazne možnosti kiparstva in novomedijske umetnosti, pri čemer opazimo umetnikovo meditacijo o krogu kot temeljni likovni prvini, ki mdr. prežema simboliko rotarijstva. Osrednja tvar *Speva* sta marmor in kovina. Ročno izklesani kamen izpostavlja formo, ki jo je Glavač določil za simbol svojega razmerja s prostorom, v katerem živi. Ta forma se je razvila na liniji njegove konceptualne poti, ki jo zaznamuje refleksija serije Constantina Brancusija *Ptiči v prostoru*. Kovina v skulpturi je umetnikov poklon tradiciji kočevske obrti, s katero je bil poklicno povezan v svoji mladosti. Oblikovana je v eno izmed dveh četrtin nazobčanega diska, druga je iz kamna. Obe rezonirata s podobo prepoznavnega znaka klubov Rotary. Povezani sta s pokončnim objektom v fluidni obliki, ki jo Glavač razume kot kal(ček) življenja, tj. nenehnega raziskovanja in reartikulacije. Vse troje skupaj za zrenje z okularističnim pristopom k umetnosti prikaže podobo ptice, ki gleda v smeri sončnega zahoda. V podstavku sta uporabljena Savski pesek in pesek iz kočevskega kamnoloma – slednji priča o gradbinski tradiciji Kočevja. Osnovne bele in sive barve materialov se niso izgubile v postopkih dodelave: klesanju, varjenju, izrezovanju, spajkanju, peskanju, brušenju in lakiranju.

Dodani so elektro-tehnični elementi za svetlobno in zvočno reproduciranje. V podnožju skulpture je v zemljišču

skrit računalniški procesor s pripadajočimi osnovnimi programi in algoritmom, ustvarjenim posebej za upravljanje elementov objekta. Štirikrat v dnevu, s presledki šestih ur, *Spev* zažari v stičju dveh barv lastne luči in se oglasi z melodijami koncerta *Štirje letni časi* Antonija Vivaldija – zaporedje predvajanja posameznih stavkov se bo vršilo glede na dejansko trajanje in menjavo letnih časov. Ob oglašanju zvoka se osrednji del *Speva* suče okoli svoje vertikalne osi v območju četrtnine kroga. Tako skulptura uprizarja rotiranje kot implicitno rotarijski dejavnosti in organiziranosti pa tudi kot univerzalno načelo Narave. Glavač sicer tematizira gospodarsko dediščino Kočevja, a sledi govoricam, ki jih zazna v primarnem okolju človeškega rodu. Skulptura meri približno toliko, kolikor meri osebni prostor posameznega človeka; homotetičnost skulpture pa z mentalnim presečiščem vertikalnega (sicer negibna diska, ki pa reminiscirata na vrtenje) in horizontalnega (po analemi vseletnih točk sončnega zahoda obračajoča se kal) gibanja priključuje še misel o kozmični vpetosti človeka. Zaradi večmedijske predstavnosti je *Spev* postal priljubljena destinacija mestnih sprehajalcev. Ob njem je postavljena majhna piramida s podatki o skulpturi, namenu in produkciji.

Vizavi *Muzinega speva*, na drugi strani cestišča, od 2016 stoji *Svetlobni dih* (v času poletnega enakonočja je mogoče videti sonce točno v odprtini v kipu), marmorni spomenik Leopoldu Hufnaglu, ki ga je Glavač ustvaril po naročilu Občine Kočevje v programu *Kulturna/tematska leta*. Kakor da bi skupaj s *Spevom* predstavljala simbolna severna (v smeri prestolnice) vrata v Kočevje, ki je zraslo čez nekdanja, ki sta jih več kot stoletje bližje središču mesta obeleževali dve meščanski vili – Sajovicova in Tschinklova. Novi, performativno strukturirani portal Kočevja je mogoče dojeti kot opomnik na vitalno moč, s katero Kočevje kljubuje krnjenju narave (spomenik Hufnaglu kot varovalcu pragozda) in krnjenju skupnosti (*Spev* kot zaznamek rotarijske dobrotelnosti, ki izhaja iz potencialov lokalnega gospodarstva).

Zavod za gozdove OE Kočevje

V funkciji označevanja vhoda je 2019 nastopilo še Glavačevo delo *Dvojni poljub*, ki naj bi kot skulpturalni megamultipel monumentaliziralo »vstopne točke« v pragozdove na Kočevskem, kar si je v Območni enoti Kočevje Zavoda za gozdove Slovenije zamislil gozdarski inženir Tomaž Hartman. *Dvojni poljub* je lesena premena kovinske skulpture, ki jo je Glavač zasnoval še kot študent kiparstva. Zaenkrat sta postavljena dva kosa megamultipla: eden na Žagi (med 1895 in 1932 kraju največjega obrata predelave lesa na Slovenskem) tik pod vrhom Roga in drugi na rob pragozda Rajhenavski Rog. Prvi stoji na zemljišču Občine Kočevje in ga je financirala družba v njeni lasti Kočevski les. Drugi je na zemljišču v lasti Republike Slovenije in ga je financirala družba SIDG – Slovenski državni gozdovi. Avtorski in

Marko Glavač, *Dvojni poljub (Vrata v pragozd) / The Double Kiss (The Door to the Virgin Forest)*, pogled na postavitve / installation view, foto iz arhiva Marka Glavača / photo from archive of Marko Glavač

Roman Batis, *Pomol Friderika in Veronike / The Pier of Friderik and Veronika*, pogled na postavitve / installation view, foto iz arhiva L. A. Mršek Bajda / photo from archive of L. A. Mršek Bajda

produksijski podatki so zapisani na označevalnih ploščicah. Projekt postavljanja *Vrat v pragozd* (ta naziv je megamultiplu nadel Zavod za gozdove) se je zatikal zaradi kompleksnosti produkcije. Do doslej uresničenega (na Kočevskem je sicer šest pragozdov) je privedlo pospeševalno upravljanje, ki ga je – tokrat kot predsednik Turistično športnega društva Po medvedovih stopinjah (POMS) – opravil Uroš Novak. Prva javna predstavitev *Vrat* je bila med 6. *pohodom Po medvedovih stopinjah*, ki večinoma po trasi učne poti, ki jo je načrtal Zavod, teče skozi in ga organizira POMS. Tistega leta se ga je udeležilo skoraj točno 2000 oseb iz Slovenije in od drugod.

Park Jezero

Park Jezero je naziv malce manj kot 2 ha velikega kultiviranega območja, ki ga je podjetnik Marjan Zajc razvil okoli Gostišča ribič ob Rudniškem jezeru na obrobju mesta. Zajc je lastnik zemljišča. H kulturalizaciji Parka naj bi poleg dogodkov, ki jih organizira Gostiče, prispevali obeležja in skulpture, postavljene v njem. V vseh primerih so producenti postavitve v Parku razmišljali o turistih, ne le o lokalnih prebivalcih kot tistih, katerih kontemplacijo naj spodbudijo skulpture. Jezero namreč obiskujejo »ljudje iz vsega

sveta«, kakor se izražajo aktivisti Parka. Za lastnika ima poleg tega Park osebno vrednost, saj pravi: »Ko bom star 90 let, bi želel uživati prav v tem okolju in upam, da bodo še moji nasledniki vzdrževali Park.«

Vse skulpture v Parku so mimetične in nagovarjajo metaforično. Kovinska, v osnovni barvi materiala, *Trnek sreče* Romana Batisa in Draga Vidmarja (2020) naj bi spomnila na rudarski pozdrav (»Srečno!«) – nekoč je odmeval na tem kraju. *Trnek* ga povezuje z aktualno priljubljeno dejavnostjo na istem mestu – ribištvo. *Ribi* (2022), tudi onidve v osnovni barvi kovine, sta postavljeni paralelno druga pred drugo okoli rdeče prebarvane kovinske krogle, kar po viziji avtorja Batisa ponazarja v zraku oz. v metafizičnem prostoru lebdeče »oko« neskončnosti. Častita 550 let mesta Kočevje tako, da priklicujeta njegovo večnost. Obe skulpturi sta postavljeni na travnati del Parka, kjer so zemljino oblikovali v terase, ki so odslikava dnevnih kopov nekdanjega rudnika z druge strani Jezera.

Pomol Friderika in Veronike (2021) v Parku se zaključuje z objektom, postavljenim na ograjo, v obliki stiliziranega križnega okna, v katerem je, izdelan iz nepobarvanega ekspaniranega betona, ženski obraz; na lesen okvir okna je pritrjena kovinska ploščica z vgraviranim napisom:

Veronika Deseniška. Navdih za *Pomol* je balkon Julijine hiše v Veroni. Po mnenju Batisa, avtorja *Pomola*, je kakor Julija Romea z balkona mogoče tudi Veronika Friderika nekoč pozdravljala z okna na gradu, katerega ruševine še stojijo na hribu nad Kočevjem. V Parku Veronika z zaprtimi očmi in navzdol zakrivljenimi ustnicami Jezeru obrača hrbet, obrnjena je k nekdanjemu resničnemu bivališču Deseniške – gradu Fridrihtaj. Poudarjeno izraža domnevno hrepenenje zdaj že mitične Veronike po nekdanjem ljubezenskem gnezdu, ki ga je zgradil njen mož in ni bilo zares varen zakonski pristan, saj je v njem bivala kot v prostovoljni ječi – zatočišču pred njima nenaklonjenim svetnim dogajanjem. Torej objekt *Pomol* preveča želja »biti proč od tu«, Veronika drži je trpna, hrepenenje se preveča v trpljenje, njene veke je obtežila zavest o strahotah življenja. Ker je njen obraz poravnan z obrazi obiskovalcev Gostišča, katerega arhitekture del je *Pomol*, je Veronika, zaprta v oknu, predvsem na voljo za udeležbo v njihovih sebkah. In kot zabeležko v fotografijah »jo nosijo v svet«.

S tem sentimentom in z likovno podobo obraza, vključno z nagibom glave, Batisova Veronika spominja na ženske like v delih domačina, akad. kiparja Stanislava Jarma (1931–2011), ki je s svojo umetnostjo na prostem obarval kočevsko krajino in je Batisa neposredno umetnostno vzgajal. Med Jarmovimi skulpturami so takšne, v katerih se žensko telo zlije z drevesom (npr. v zavedanju o svoji usodi užaloščena *Gozdna nevesta*, ustvarjena v lesu 1948, ki danes stoji poleg tržnice v središču Kočevja), kar je bilo za Jarma ponazarjanje neločljivosti ženske in doma, trpljenje, ki ga je vezal s tem, pa je izhajalo iz rednega odhajanja moških zdoma s trebuhom za kruhom ali s puškami v rokah. Kakor da bi Batis svojo Veroniko z mislijo na sporočilnost Jarmovih nevest, žena, mater in vdov uokviril v narativni kontrapunkt.

Protidejstveno mišljenje

Navedeni primeri v zadnjih petnajstih letih ustvarjenih del so v času svoje postavitve izgubili avtonomijo nagovora, ki bi temeljila izključno na semantiki, ki jo tvorijo likovne prvine, snovno-tehnična izvedba in formalizacija; pridružena je tudi verbalna *schemata*, ki jo hkrati z ustvarjenim – umetniškim – delom ponuja njegov avtor. Umetnost je v teh primerih prekrita s fiktivnim pomenjanjem – pragmatično napotuje na razumevanje umov drugih pripadnikov skupnosti, to je tistih, ki v ospredje razprave v skupnosti postavljajo narative, ki so metonimije zgodb o uspehu. Kot taki, ti narativi aktivirajo razmišljanje o konkretnih situacijah iz zgodovine oz. nedavne preteklosti, kakor da bi jih bilo mogoče re-kreirati in s tem ohraniti kvaliteto uspešnosti v skupnosti. V tem pogledu gre za uspeh celo v čustvovanju (npr. uporništvu) in sočutju (npr. nesrečna ljubezen), ki je to takrat, kadar je enako čutečih čimveč pripadnikov skupnosti.

Hkrati nadpisani narativi postavljajo umetnost v cono nerazumljivosti, saj miselne operacije lažje procesirajo fabulirana poročila o tistem, čemur so posvečena umetniška dela, kot pa implicitne kognitivne razsežnosti umetniških del, ki se izmikajo definiranju. Paradoksalno se je mogoče v teh primerih umetnosti približati šele s protidejstvenim mišljenjem, pri čemer je dejstvo, ki se mu miselno izogibamo, nekaj nematerialnega, fiktivnega – fabula, ki ji služi umetniško delo, medtem ko se miselno usmerjamo k materialnosti umetniškega dela kot izhodišču refleksije. Protidejstveno mišljenje kot konstitutivno za imaginacijo posebej izpostavlja prav Jerić.

Teme, ki so jih Občina Kočevje, Festival lesa, Rotary klub Kočevje, Zavod za gozdove OE Kočevje in aktivisti Parka Jezero predlagali ustvarjalcem, naj bi premagovale preizkus relevantnosti za okolje, v katerega so postavljena ustvarjena dela, vsaj toliko časa, kolikor je življenjska doba materiala v akviziranih delih. V najboljšem primeru pa ves čas, dokler bodo dejavni (kot vzdrževalci naročenega) njihovi akvizitorji, ki kot institucije zmorejo z obstojem preseči dolžine življenj posameznih ljudi – sodobnikov postavitve del. Kakor za vso umetnost ali pomnike na prostem velja tudi za tukaj opisano, da je njihov položaj v javnem prostoru odvisen od prevladujočega diskurza, ki ga družba oblikuje v določenem trenutku. Vendar le-temu utegne kljubovati lokalni narativ. Predvsem je v Kočevju zaradi intenzivne produkcije umetnosti ali k njej težjih skulptur in muralov na prostem, v kateri prednjačijo institucije, zaznati entuziazem, ki zavrača tesnobo v skupnosti, na prvem mestu strah pred prihodnostjo.

Tega strahu so se pred sprejetjem naročila oz. prijavo na natečaj otesli tudi ustvarjalci skulptur in muralov. Kar jim je uspevalo verjetno zaradi vsaj nejasne vednosti o transtemporalni strukturiranosti umetniškosti, ki jo je Peter Osborne zaznal (in analitično predstavil akademski javnosti) po zamudi v razumevanju umetnosti – slednje se lahko zgodi veliko kasneje, kot pa npr. odkritje skulpture ali razkritje murala, in nima ničesar opraviti z anticipacijo prihodnosti. Morda zato v razmerjih z naročniki več ustvarjalcem v opisanih primerih ni bilo mar za pravno formalizacijo razmerja, plačilo opravljenega dela (največkrat kot kompenzacijo za to dojemajo gradivo za izvedbo, ki ga na svoje stroške zagotovi naročnik ali pridobi sponzorja zanj), dogovor o avtorskih pravicah in prihodnjem ravnanju z že postavljenim ustvarjenim delom. Zanje je pomembna predvsem možnost, da ustvarjeno delo nastane in najde svoj (geografsko-geometrični in relativno stalni) prostor. V paraosbornovski prihodnosti k umetnosti težjega dela »bi nekoč moralo« (vsaj po liminalnem občutju avtorja) z nekakšnim absolutizmom svojega obstoja to delo doživeti prepoznanje v kulturni intertekstualnosti kot avtentična umetnost, ne glede na fikcijo, ki ga je inicirala.

O(b)stanek v skupnosti

Poleg naštetih, umetniška in k umetnosti težeča dela na prosto v Kočevju postavljajo še drugi subjekti. Med njimi je Zavod Kočevsko, ki je letos pri Urški Barič naročil mural za opremo notranjega vrta Kulturnega centra Kočevje (ponazarja dejavnosti te ustanove), kar jo postavlja na mesto največkrat angažirane muralistke v Kočevju. To, kar obravnavamo tukaj, skupaj z javnimi spomeniki, umetniškimi vodnjakom in stalnimi površinami, namenjenimi razstavljanju ustvarjalnosti, po številu enot danes predstavlja skoraj 6 % v razmerju s številom hišnih številk stanovanjskih poslopij na območju mesta. Lokalna skupnost ne ovira postavljanja umetnosti ali k njej težečih stvaritev na prosto in mu tudi glasno ne nasprotuje; udeležena je v produkciji teh projektov. Vprašanje je, kako velik del skupnosti ima aktiven odnos do umetnosti na prostem (in kolikšen delež v tem delu skupnosti ga gradi na umetnostni (po)učenosti), kako velik del pa umetnost na prostem mimobežno doživlja kot neke vrste dekoracijo oz. v splošnem smislu popestritev mesta. Adaptacija umetnosti je v Kočevju zato komplementarna z učenjem o umetnosti, ki vključuje obravnavo teh projektov, največkrat se vrši v vzgojno-izobraževalnih ustanovah v kraju, ter z aktivnostmi za spodbujanje obiska točk, kjer so postavljena akvizicirana dela, ki jih izvajajo njihovi akvizitorji (Občina Kočevje npr. z vodenim sprehodom od murala do murala in/ali ogledom v družbi avtorjev).

Aktivnosti v zvezi s postavljanjem umetniških in k umetnosti težečih del v javni prostor in njihova recepcija v skupnosti v Kočevju izkazano prispevajo k razvoju lokalnega podjetništva in širijo možnosti financiranja gospodarske dejavnosti. Včasih so izjemen primer, ki priložnostno združi sicer nepovezane lokalne subjekte različnih organizacijskih oblik in družbenih statusov. Podjetja s sedežem v Kočevju finančno, s storitvami ali z materialom omogočajo postavitev skulptur; mdr. so le-ta AG-inženiring, AG skupina – obdelava lesa, Itas Cas, Metalindt, Obnova Kočevje. V proces izdelave so vključeni lokalni ali nacionalno priznani obrtniki in rokodelci.

Na svojem spletnem portalu Občina Kočevje vodi katalog muralov in zemljevid njihove razporeditve po mestu. Razmišljajo o namestitvi tablic s QR kodo ob poslikave. Z natečaji nameravajo nadaljevati, dokler bodo lokalni izvoljeni svetniki sredstva zanj pripravili uvrščati v proračun, k čemur prispevajo pozitivni odzivi javnosti in stroke. S programom poslikave mesta bodo morda pristopili k mednarodni organizaciji Street Art Cities, ki jo s pomočjo jedrne posadke soupravlja kolektiv predstavnikov vključenih mestnih uprav, posebnih upravljalcev aktivnosti organizacije v posamezni izmed vključenih držav in moderatorjev.

V vsakem primeru bo Občina skrbela za vsakovrstno vzdrževanje posameznega murala vsaj pet let od njegovega nastanka oz. ga ob privoljenju lastnika poslikanega objekta obnavljala (zbledele barve) predvidoma vsakih 15 let.

Antropološka zaloga

Konstrukcije adaptacije umetnosti se glede na survivalistično tipologijo, ki jo je zapisal Jerić, pri posameznih naročnikih kažejo različno: Občina Kočevje poudarja zglede iz preteklosti za sedanjost, v manjši meri še predloge iz sedanjosti za prihodnost; Festival lesa je na poti k snovanju komercialnih možnosti s transferji znanja; Rotary klub Kočevje uveljavlja kognitivno refiguriranje obrazcev zamisli za (pre)živetje; Zavod za gozdove poudarja veličastnost naravnega okolja, v katerem človek preživi samo, če se zaveda, da je v njem le gost; Park Jezero testira hipoteze o resničnosti s sopostavami dejstev in protidejstev. Te adaptacije medsebojno sobivajo v nesomernih razmerjih, ki se redefinirajo z vsakim novim aktom akvizicije umetnosti ali k umetnosti težečih stvaritev na prostem.

Vsa tako nastala dela nosijo potencialne antropološke zaloge, ker so že s tem, da sploh obstajajo, zajeta v potekajočo gradnjo institucionalizacije ustaljene oblike same umetniške skupnosti. Lastnosti enega izmed njih se prilagajajo lastnostim drugih, ko ga mislimo v sopostavitvi z ostalimi, torej se kakovostno zbližajo umetniška in k umetnosti težeča dela. Kar ne odstopa od obzorja splošnosti, kjer je institucionalizacija umetniške skupnosti, od dobe do dobe drugače, že bodisi avtonomna bodisi heteronomna bodisi polinomna glede na javno sfero – slednjo je definirjal Jürgen Habermas in opozoril na umetnost v urbanem prostoru kot javni nastop meščanske kulture ter preigravalništvo ustroja skupnega blaga – in omenjene institucije v Kočevju gojijo aspiracijo vodenja javne sfere in usmerjanja mnenja skupnosti.

Avtentičnost umetnosti

A tudi mimo javne sfere lahko govorimo o tem, kakšna bo čez leta umetnostnostatusna usoda skulptur in muralov v Kočevju, če se omejimo na njihovo singularnost. Kot je ugotovil Osborne: četudi je uničena materialnost umetniškega dela, le-to lahko po foto- ali drugi dokumentaciji, morda celo zgolj po nezapisanem spominjanju in kljub morebitnim formalnim spremembam dela pridobi potrditev, da je bilo v svojem izvornem trenutku avtentična umetnost ali pa da bo s samim aktom mišljenja o njem to postalo v trenutku, ko se bo nekdo lotil preudarjanja umetniškosti in ga izpeljal. Vendar le, če bo prišel do afirmativnega sklepa v obzorju institucionalizacije tistega dela skupnosti, ki se eksistencialno prvenstveno posveča umetnosti. ■

Viri in literatura

- »4. javni natečaj za stenske poslikave – murale.« *Občina Kočevje*. 12. 3. 2025. Splet. 17. 5. 2025. <<https://kocevje.si/objava/1068328>>.
- »Atlas of Quality of Life in Slovenia.« *Espan*. 30. 11. 2021. Splet. 11. 7. 2025. <<https://archive.espon.eu/quality-life-atlas>>.
- »Lepo je biti lesen.« *Festival lesa*. 16. 10. 2024. Splet. 8. 6. 2025. <<https://festival-lesa.si/>>.
- »Galerija 2019.« *Vzdržljivostni pohod po Roški pešpoti Po medvedovih stopnjah*. Brez datuma. Splet. 24. 7. 2025. <<https://pomedvedovihstopinjah.si/galerija-2019/>>.
- Habermas, Jürgen. *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1990.
- »Javni natečaj za poslikave elektro omaric.« *Občina Kočevje*. 19. 7. 2023. Splet. 17. 5. 2025. <<https://kocevje.si/objava/793821>>.
- Jerić, Ante. »Fikcija i imaginacija.« *Književna smotra* 1 (2025): 79–102.
- K. B. G. in T. R.. »Štirje novi murali obogatili podobo mesta.« *Kočevska* julij 2025 (2025): 3.
- »Kulturna/tematska leta.« *Občina Kočevje*. 8. 1. 2025. Splet. 17. 5. 2025. <<https://kocevje.si/objava/202280>>.
- M. K.. »Novost ob Kočevskem jezeru – Trnek sreče, skulptura, ki vabi k iskanju sreče« *E-utrip*. 18. 11. 2020. Splet. 8. 6. 2025. <<https://e-utrip.si/novost-ob-kocevskem-jezeru-trnek-srece-skulptura-ki-vabi-k-iskanju-srece/>>.
- Mršek Bajda, Lela Angela. Korespondenca po e-poti z Urošem Novakom. 21. 7.–24. 7. 2025. Hrani L. A. Mršek Bajda.
- Mršek Bajda, Lela Angela. Korespondenca po e-poti s Tanjo Repar. 14. 7.–16. 7. 2025. Hrani L. A. Mršek Bajda.
- Mršek Bajda, Lela Angela. Osebni pogovor z Romanom Batisom. Kočevje, 21. 7. 2025.
- Mršek Bajda, Lela Angela. Osebni pogovor z Markom Glavačem. Kočevje, 21. 7. 2025.
- Mršek Bajda, Lela Angela. Telefonski pogovor z Zvonko Korošac. Ljubljana–Kočevje, 24. 7. 2025.
- Mršek Bajda, Lela Angela. Telefonski pogovor z Marjanom Zajcem. Ljubljana–Ljubljana, 25. 7. 2025.
- »Murali Kočevja – umetniške stenske poslikave.« *Občina Kočevje*. Brez datuma. Splet. 15. 7. 2025. <<https://www.kocevje.si/post/653484>>.
- Nacionalna Urbact točka za Slovenijo. »Kočevje v omrežju iPlace.« *Urbact*. 4. 2. 2021. Splet. 8. 6. 2025. <<https://urbact.eu/articles/kocevje-v-omrezju-iplace>>.
- N. Š.. »Park Jezero: Jutri ga bo slavnostno otvoril ...« *E-utrip*. 16. 6. 2021. Splet. 8. 6. 2025. <<https://e-utrip.si/park-jezero-jutri-ga-bo-slavnostno-otvoril/>>.
- »Odkritje rotarijskega obeležja 'Muzin spev'« *Rotary Klub Kočevje*. 21. 6. 2024. Splet. 11. 7. 2025. <<https://rotarykocevje.org/odkritje-rotarijskega-obelezja-muzin-spev/>>.
- Osborne, Peter. »Temporalization as Transcendental Aesthetics.« *The Nordic Journal of Aesthetics* 44–45 (2012–2013): 28–49.
- »The global community for street artists and street art addicts.« *Street Art Cities*. Brez datuma. Splet. 15. 7. 2025. <<https://streetartcities.com/>>.
- Volf, Izidor. »Mural na letnem vrtu KCK.« *TV Kočevje*. 18. 8. 2025. Splet. 22. 8. 2025. <<https://www.tvkocevje.si/2025/08/18/mural-na-letnem-vrtu-kck/>>.